

ТАЛИМАРЖОН СУВ ОМБОРИ УЧУН БЎҒЛАНИШНИНГ ЎРТАЧА ОЙЛИК ҲИСОБИНИНГ ТАҲЛИЛИ

*Хўжақулов Фаррух Нормаматович,
Аралов Бехрўз Ғайратович
Сармонов Нодирбек Ўткир ўғли
“ТИҚХММИ” МТУ Қарши ирригатсия
ва агротехнологиялари институти
E-mail: snunodir@mail.ru*

Аннотация: Бугунги кунда сув омборларининг фойдали ҳажмини башорат қилишнинг ишончли ва самарали усулларини ишлаб чиқишга йўналтирилган мақсадли илмий тадқиқот ишлари олиб боришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу борада, сув омборлари эксплуатация қилиш натижасида фойдали ҳажмининг ўзгаришини ҳисобга олган ҳолда сув омборлари ҳажмини баҳолаш усулларини такомиллаштириш ва тавсиялар ишлаб чиқиш муҳим вазифалар эътиб белгиланган.

Тадқиқот натижаларидан куйилма сув омборларида сув балансини ҳисоблашда сув юзасидан, ўсимлик ва тупроқ юзасидан бўладиган буғланишни ҳисоблашда инobatга олиниши, сув омборидан чиқаётган сув ҳажмини аниқлашни тезкор амалга оширилиши, сув омборини лойқа босиши ҳажмини аниқлаш орқали сув омборидаги сув ҳажмини аниқ баҳолашимиз мумкин.

Калит сўзлар: Сув омбор, эксплуатация, такомиллаштириш, ҳажм, буғланиш, лойқа, сув ресурс, дарё, ирригация, куйилма, буғланиш, мавсумий, тўфон, затвор, энергия, агрегатлар.

Abstract: Today, special attention is paid to conducting targeted scientific research aimed at the development of reliable and effective methods of predicting the useful volume of water reservoirs. In this regard, the improvement of the methods of estimating the size of water reservoirs and the development of recommendations, taking into account the change in the useful volume of water reservoirs as a result of operation, have been identified as important tasks.

From the results of the research, we can accurately estimate the volume of water in the reservoir by taking into account the evaporation from the water surface, plant and soil surface when calculating the water balance in the reservoirs, quickly determining the volume of water coming out of the reservoir, and determining the amount of silting of the reservoir.

Key words: Reservoir, operation, improvement, volume, evaporation, turbidity, water resource, river, irrigation, discharge, evaporation, seasonal, dam, dam, energy, aggregates.

Ҳозирда Республикамизда сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни тартибга солиш ва суғориш тизимлари, сув омборларини иш самарадорлигини ошириш бўйича белгиланган вазифаларни амалга оширишда илм-фаннинг сўнгги замонавий ютуқларидан фойдаланиш талаб этилмоқда.

Шу жиҳатдан, гидротехника иншоотлари ва сув омборларини эксплуатацион ишончлилигини ошириш ҳамда уларнинг фойдали ҳажмини ҳисоблаш усулларини такомиллаштириш ҳозирги кунинг долзарб масалаларидандир. Сув ресурсларидан самарали фойдаланиш турли йўналиш ва турли мақсадларда фойдаланишга мўлжалланган, дарё ва ирригация тизимларида тошқин сув даврларида сувни йиғишга мўлжалланган сув омборларини қуриш орқали амалга оширилиб келинмоқда. Бу борада, сув омборларини барпо этиш, уларни лойқа босиши ҳолатларини, сув исрофини олдини олиш ҳамда ишончли эксплуатациясини таъминлаш муҳим вазифалардан биридир.

Бугунги кунда сув омборларининг фойдали ҳажмини башорат қилишнинг ишончли ва самарали усулларини ишлаб чиқишга йўналтирилган мақсадли илмий тадқиқот ишлари олиб боришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу борада, сув омборлари эксплуатация қилиш натижасида фойдали ҳажмининг ўзгаришини ҳисобга олган ҳолда сув омборлари ҳажмини баҳолаш усулларини такомиллаштириш ва тавсиялар ишлаб чиқиш муҳим вазифалар эътиб белгиланган.

Ҳозирги кунда республикада сув омборларини қуриш ва модернизация қилишга катта эътибор қаратилиб, улардан сув исрофлари, лойқа босишини олдини олиш, самарали ва тежамли равишда фойдаланишга таъсир этувчи омилларни аниқлаш ҳамда уларни такомиллаштириш имкониятларини берувчи мавжуд гидравлик ҳисоблашларнинг янги замонавий усулларини яратишга қаратилган кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

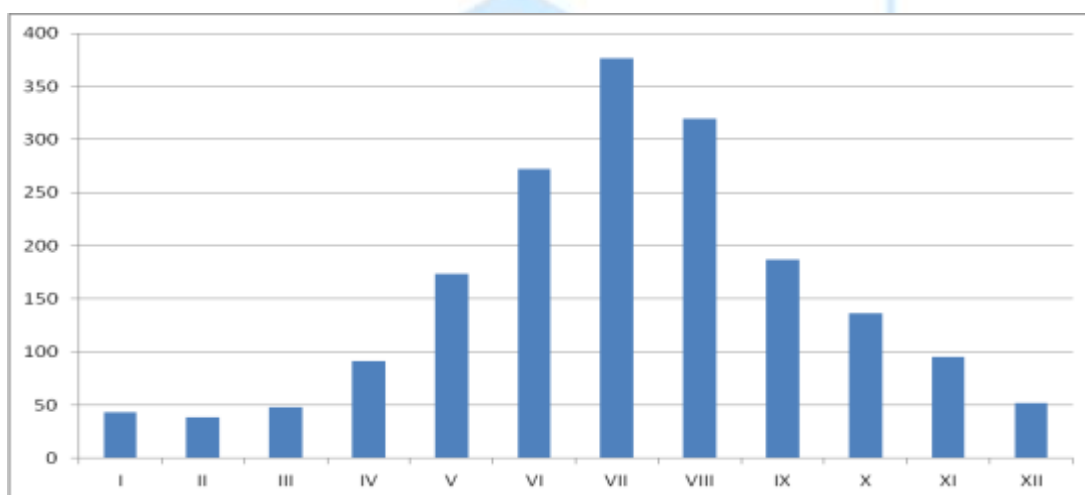
Олиб борилган тадқиқот натижасида қуйилма сув омборларнинг сув баланси тенграмаси параметрларини аниқлашда инновацион технологиялар асосида сув омбори косасидан бўладиган буғланишларни ҳисоблаш усулини такомиллаштирилган, сув омборининг фойдали ҳажмини ўзгаришини баҳолашда сув омборидан чиқадиган сувнинг миқдорини ҳисоблаш усули, сув омборини лойқа босиш жараёнини башоратлаш усулидан фойдаланиб келинмоқда. Тадқиқот натижаларидан қуйилма сув омборларида сув балансини ҳисоблашда сув юзасидан, ўсимлик ва тупроқ юзасидан бўладиган буғланишни

ҳисоблашда инобатга олиниши, сув омборидан чиқаётган сув ҳажмини аниқлашни тезкор амалга оширилиши, сув омборини лойқа босиши ҳажмини аниқлаш орқали сув омборидаги сув ҳажмини аниқ баҳолашимиз мумкин.

Талимаржон сув омбори юзасидаги буғланишининг ойлар кесимидаги фарқини кўришимиз мумкин, унга кўра кўпйиллик ўртача ойлик миқдорини ҳисобий катталигини кўп йиллик маълумотлардан фойдаланган ҳолда қуйидагича келтириб ўтамиз. (1-жадвал ва 1-расм)

1-жадвал

Кўрсаткичлар	Ойлар											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Ҳавонинг ҳарорати, °C	3,1	4	9,7	17,6	23,3	28,4	30,8	28	21,7	15,5	10,6	4,7
Ҳавонинг максимал намлиги, ГПА, L ₀	8,9	8,8	11,3	17,1	23,1	30	35,3	32,9	25	18,3	14,2	10,2
Ҳавонинг абсалют намлиги, ГПА, L ₂₀₀	6,11	6,15	8,38	11,13	12,55	13,71	15,44	14,32	11,72	8,61	7,34	6,58
Шамол тезлиги, V ₂₀₀ , м/с	3,59	3,76	3,91	3,68	3,87	4,13	4,68	4,11	3,27	3,11	3,21	3,2
Буғланиш, Е мм	43,4	38,5	48,3	91,5	173,4	271,9	376,6	319,3	187,1	136,2	95,4	51,9

1-расм. Талимаржон сув омбори юзасидаги буғланишининг кўпйиллик ўртача ойлик миқдорини графикда кўриниши

Мазкур мақоламизда Республикамизнинг жанубий ҳудудида жойлашган Талимаржон сув омбордаги иншоотлар ва сув йўқотилишини қисқача таҳлил қиламиз. Талимаржон сув омбори Нишон тумани ҳудудида жойлашган, сув омбори косаси учун ажратилган майдон 9015,82 га. Сув тошқинининг периметри бўйлаб кенглиги 500 м бўлган сувни муҳофаза қилиш зонаси ташкил этилган. Келтирилган куп йиллик маълумотлардан қурилиб турипти йилнинг май ойидан бошлаб буғланиш орқали йўқотилган сув миқдори июл ойида енг йуқри нуқтага етади ва октабр ойигача пасайиб боради.

Adabiyotlar

1. Гаппаров Ф.А. Определение температуры поверхностного слоя воды водохранилищ.// "Сб. научн. тр. молодых ученых САНИИРИ / Ташкент. – 1994. - С.104-107.
2. Гаппаров Ф.А., Белесков Б.И. Метод пересчета расчетной скорости ветра в район водохранилищ // Сб. науч. тр. молодых ученых САНИИРИ. - Ташкент, 1994.- С.108-112.
3. Анапольская Л.Е. Режим скоростей ветра на территории СССР.- Л.: Гидрометеоздат, 1961. – 200 с.
4. Белесков Б.И., Гаппаров Ф.А. О пересчете скоростей ветра, определенных на метеостанции в район водохранилища.// Изв. АН Уз ССР. Сер.техн. наук - 1991. №3. - С.46-50.
5. Белесков Б.И., Кожевникова М.С., Осадчая И.В. Определение расчетной скорости ветра для проектируемых водохранилищ и малых водоемов. // Изв. АН Уз ССР. Серия техн.наук. –1986. - № 2. – С.47-50
6. Nodirbek O'tkir o'g, S., & Orif o'g, TMR (2022). BOSIM QUVURINI GIDRAVLIK ZARBANI SO'NDIRISH HISOBI. Ta'lim yangiliklari: 21-asrda tadqiqotlar , 1 (4), 134-138.
7. Nodirbek O'tkir o'g, S., Shuxrat o'g'li, T.P., & Chori G'ofur o'g, B. (2022). QARSHI BOSH KANALIDAGIN 6-NASOS STANSIYASIING EKSPLUATATSION HOLATI VA ENERGIYA SARFI. Jahon ilmiy tadqiqot jurnali , 9 (1), 192-196.
8. Gapparov, F. A., Payzullayevich, K. N., & Nodirbek O'tkir o'g, S. (2022). SUV OMBORYUZASIDAN SUVNING BUG'LANISHI NATIJASIDA SUV YO'QOTILISH USULLARINI. PEDAGOGS jurnali, 11(1), 13-16.
9. Zhuraevich, B. S. (2021). USE OF MINERALIZED WATERS FOR IRRIGATION OF THE TERRITORY OF UZBEKISTAN. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(10), 717-723.
10. https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=bZAnrb0AAAAAJ&citation_for_view=bZAnrb0AAAAAJ:IjCSPb-OGe4C